

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

**2026-YIL / OKTABR /
10-SON, I-QISM**

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, oktabr.
I-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

SUN'YIY INTELLEKTGA ASOSLANGAN INSON RESURLARINI BOSHQARISHNING XODIMLAR SAMARADORLIGIGA TA'SIRI: SUN'YIY INTELLEKTGA ISHONCHNING VOSITACHILIK ROLI.....	30
Nazirjonova Marziaxon Xamidulla qizi	
DAVLAT XARIDI KONSEPSIYASI VA MAMLAKATDA XARIDLAR TARKIBINING TRANSFORMATSIYASI	36
Axmedjanov Sardorbek	
DON MAHSULOTLARI KORXONALARIDA RESURLAR SAMARADORLIGINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.....	41
Aipova Iroda Ikramovna	

DON MAHSULOTLARI KORXONALARIDA RESURLAR SAMARADORLIGINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY- METODOLOGIK ASOSLARI

Aipova Iroda Ikramovna

Toshkent davlat texnika universiteti

Sanoat iqtisodiyoti va menejmenti kafedrası mustaqil izlanuvchisi

E-mail: irodaaipova87@gmail.com

ORCID: 0009-0006-9951-351X

Annotatsiya. Maqolada don mahsulotlari korxonalarida resurslar samaradorligini shakllantirishning nazariy va metodologik asoslari tizimlashtirilgan. Tadqiqotda resurs samaradorligi tushunchasining iqtisodiy mazmuni klassik iqtisodiy qarashlardan zamonaviy chegaraviy va ko'p mezonli yondashuvlargacha bo'lgan evolyutsiyasi tahlil qilinadi. Donni qabul qilish, saqlash, tozalash, konditsionerlash, maydalash, elash va qadoqlash jarayonlarining resurs intensivligi nuqtayi nazaridan o'ziga xosligi ochib beriladi. Texnik, taqsimot, iqtisodiy, miqyos va dinamik samaradorlik kategoriyalari o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiqilib, DEA, SFA, Malmquist indeksi, OEE, ishlab chiqarish funksiyalari hamda integral ko'rsatkichlardan foydalanishning metodologik imkoniyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Muallif tomonidan don mahsulotlari korxonalarida resurslar samaradorligini shakllantirishning konseptual modeli taklif etilib, unga texnologik, tashkiliy-boshqaruv, bozor, institutsional va raqamli-innovatsion omillar kiritiladi.

Kalit so'zlar: don mahsulotlari korxonalari, resurs samaradorligi, resurs intensivligi, texnik samaradorlik, taqsimot samaradorligi, DEA, SFA, Malmquist indeksi, OEE, resurs tejash, ishlab chiqarish samaradorligi.

Аннотация. В статье систематизированы теоретические и методологические основы формирования эффективности использования ресурсов на предприятиях по производству зерновой продукции. В исследовании анализируется эволюция экономического содержания понятия ресурсной эффективности от классических экономических представлений до современных граничных и многокритериальных подходов. Раскрыта специфика процессов приёма, хранения, очистки, кондиционирования, измельчения, просеивания и упаковки зерна с точки зрения их ресурсоёмкости. Категории технической, аллокативной, экономической, масштабной и динамической эффективности рассматриваются во взаимосвязи, а также проведён сравнительный анализ методологических возможностей применения DEA, SFA, индекса Малмквиста, OEE, производственных функций и интегральных показателей. Автором предложена концептуальная модель формирования эффективности использования ресурсов на предприятиях по производству зерновой продукции, включающая технологические, организационно-управленческие, рыночные, институциональные и цифровые инновационные факторы.

Ключевые слова: предприятия по производству зерновой продукции, ресурсная эффективность, ресурсоёмкость, техническая эффективность, аллокативная эффективность, DEA, SFA, индекс Малмквиста, OEE, ресурсосбережение, эффективность производства.

Abstract. The article systematizes the theoretical and methodological foundations of resource-use efficiency in grain-processing enterprises. The study analyzes the evolution of the economic meaning of resource efficiency from classical economic perspectives to modern frontier and multi-criteria approaches. The specific features of grain receiving, storage, cleaning, conditioning, milling, screening, and packaging processes are examined from the perspective of resource intensity. Technical, allocative, economic, scale, and dynamic efficiency are considered in an integrated manner, while the methodological potential of DEA, SFA, the Malmquist index, OEE, production functions, and composite indicators is comparatively analyzed. The author proposes a conceptual model for developing resource-use efficiency in grain-processing enterprises, incorporating technological, organizational and managerial, market, institutional, and digital-innovation factors.

Keywords: grain-processing enterprises, resource-use efficiency, resource intensity, technical efficiency, allocative efficiency, DEA, SFA, Malmquist index, OEE, resource conservation, production efficiency.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida ishlab chiqarish resurslarining cheklanganligi sharoitida iqtisodiy o'sishni faqat ishlab chiqarish hajmini kengaytirish orqali ta'minlash imkoniyatlari qisqarib bormoqda. Shu sababli korxona darajasida xomashyo, energiya, suv, mehnat, kapital va texnologik quvvatlardan qay darajada oqilona foydalanilayotganini aniqlash sanoat iqtisodiyotining muhim masalalaridan biridir. Ayniqsa, don mahsulotlarini qayta ishlash korxonalarida xomashyo va energiya oqimlarining katta hajmi, texnologik jarayonlarning ketma-ketligi hamda saqlash va tashish bosqichlaridagi yo'qotishlar resurs samaradorligini alohida ilmiy kategoriya sifatida ko'rib chiqishni talab etadi. Don mahsulotlari sanoati oziq-ovqat xavfsizligi, qayta ishlash sanoati va ichki bozorni barqaror ta'minlash bilan bevosita bog'liq. Dissertatsion tadqiqotda qayd etilganidek, mazkur tarmoqda resurslardan samarali foydalanish masalasi xomashyo, energiya, suv, mehnat va kapitalning cheklanganligi bilan birga texnologik eskirish, raqamli monitoringning yetarli darajada rivojlanmaganligi va ishlab chiqarish yo'qotishlari bilan ham belgilanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Resurs samaradorligi nazariyasining dastlabki asoslari klassik siyosiy iqtisod maktabi vakillarining mehnat unumdorligi, ixtisoslashuv va cheklangan resurslardan foydalanish haqidagi qarashlariga borib taqaladi. A. Smit mehnat taqsimoti va ixtisoslashuvning unumdorlikka ta'sirini asoslagan bo'lsa, D. Rikardo resurslarni nisbiy ustunliklarga muvofiq taqsimlashning iqtisodiy afzalliklarini ko'rsatgan. A. Marshall chegaraviy tahlil orqali resurslardan foydalanishning iqtisodiy qarorlar bilan bog'liqligini chuqurlashtirgan, V. Pareto esa resurslarni shunday taqsimlash holatini optimal deb qaraganki, bir subyektning holatini boshqasining holatini yomonlashtirmasdan yaxshilash mumkin bo'lmaydi. Samaradorlikni bevosita o'lchash metodologiyasida M. Farrellning 1957-yildagi tadqiqoti muhim burilish yasadi. Farrell ishlab chiqarish samaradorligini mavjud ishlab chiqarish imkoniyatlari chegarasiga nisbatan baholash g'oyasini ilgari surdi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-metodologik xarakterga ega bo'lib, unda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, ilmiy abstraksiya, induksiya va deduksiya, tasniflash, sintez, sabab-oqibat tahlili hamda konseptual modellash usullaridan foydalanildi. Nazariy manbalar uch guruhga ajratildi: samaradorlik nazariyasining fundamental ishlari; ishlab chiqarish samaradorligini o'lchash metodlari; oziq-ovqat va donni qayta ishlashda resurs samaradorligi bo'yicha zamonaviy tadqiqotlar. Resurs samaradorligini umimlashtiruvchi boshlang'ich iqtisodiy nisbat quyidagicha ifodalanishi mumkin:

$$RE = Y / \sum w_i X_i$$

bu yerda:

RE — resurslardan foydalanish samaradorligi;

Y — ishlab chiqarish natijasi yoki qo'shilgan qiymat;

X_i — i-resurs sarfi;

w_i — resurslarning iqtisodiy yoki normativ og'irligi. Mazkur umumiy ko'rinish alohida resurs ko'rsatkichlarini yagona iqtisodiy natija bilan bog'lash imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

1. Don mahsulotlari korxonalarida resurs samaradorligining iqtisodiy mohiyati

Don mahsulotlari korxonalarida resurs samaradorligi faqat resurs sarfining kamayishi emas. Korxona bir birlik xomashyo, energiya, mehnat va kapitaldan qancha miqdorda sifatli, sotiladigan va iqtisodiy qiymat yaratadigan mahsulot olishi bilan tavsiflanadi. Shu sababli samaradorlikning iqtisodiy mazmuni "minimal resurs — maksimal mahsulot" formulasi bilan cheklanmay, "optimal resurs kombinatsiyasi — barqaror qiymat yaratish" tamoyili asosida talqin qilinishi kerak.

Mazkur yondashuvda ekologik natijalar alohida qo'shimcha mezon sifatida kiritilishi mumkin. Chunki suv, energiya va xomashyo sarfini kamaytirish bilan bir qatorda chiqindi va emissiyalarni qisqartirish korxonaning umumiy resurs yuklamasini pasaytiradi. Shu nuqtayi nazardan, resurs samaradorligi iqtisodiy va ekologik natijalarni birlashtiruvchi ko'p o'lchovli kategoriya sifatida qaralishi maqsadga muvofiq.

2. Donni qayta ishlash texnologiyasining resurs intensivligi

Don mahsulotlari ishlab chiqarish jarayoni ketma-ket texnologik bosqichlardan tashkil topadi. Xomashyoni qabul qilish va saqlashda logistika, ombor sig'imi, elevator uskunalar va namlik nazorati; tozalash va konditsionerlashda mexanik ajratish va namlash; maydalash va elashda elektr energiyasi va uskunalar quvvati; qadoqlashda material va mehnat resurslari asosiy omillarga aylanadi. Shu sababli korxonaning umumiy resurs

samaradorligini faqat yakuniy mahsulot tannarxi orqali baholash texnologik yo'qotishlarning qaysi bosqichda paydo bo'layotganini ko'rsatmaydi. Bühlarning tegirmon texnologiyalari bo'yicha materiallarida donni qayta ishlash zanjiri qabul qilish va saqlash, tozalash va konditsionerlash, maydalash-elash hamda tayyorlash-qadoqlash kabi asosiy bosqichlarga ajratiladi. Dissertatsiyada ham texnologik zanjirning ushbu xususiyati resurs intensivligini tahlil qilish uchun asos qilib olingan. Bu jarayonlarning har birida resurslar tarkibi va yo'qotishlar manbai turlicha bo'lgani sababli jarayonlar kesimida baholash boshqaruv qarorlari uchun ancha informativ hisoblanadi. Shu asosda don mahsulotlari korxonasining resurs samaradorligini quyidagi zanjir ko'rinishida ifodalash mumkin: "xomashyo sifati → saqlash yo'qotishlari → texnologik qayta ishlash → energiya sarfi → mahsulot chiqimi → qo'shimcha mahsulotlar → sotiladigan qiymat". Zanjirning biror bo'g'inidagi samarasizlik boshqa bo'g'inlarga ham ta'sir qiladi. Masalan, xomashyo namligi me'yoridan chetga chiqishi energiya sarfi, maydalash rejimi va mahsulot chiqimiga bir vaqtning o'zida ta'sir qilishi mumkin (1-jadval).

1-jadval.

Resurs samaradorligining nazariy turlari va ularning don korxonalaridagi talqini

Samaradorlik turi	Nazariy mazmuni	Don mahsulotlari korxonasidagi talqin
Texnik	Mavjud texnologiya sharoitida resurslardan maksimal chiqim olish	Bir xil xomashyo va quvvatda mahsulot chiqimini maksimal darajaga yaqinlashtirish
Taqsimot	Resurslarni narx va chegaraviy mahsulдорlikka mos optimal taqsimlash	Energiya, mehnat, xomashyo va kapitalning iqtisodiy jihatdan maqbul kombinatsiyasi
Iqtisodiy	Texnik va taqsimot samaradorligining birligi	Mahsulot birligiga to'g'ri keladigan xarajadni minimallashtirish va qiymat yaratishni oshirish
Miqyos	Ishlab chiqarish hajmi o'zgarishining birlik xarajatlarga ta'siri	Tegirmon quvvatidan optimal foydalanish va doimiy xarajatlarni mahsulot hajmiga taqsimlash
Dinamik	Vaqt bo'yicha unumdorlik va texnologik samaradorlik o'zgarishi	Modernizatsiya, raqamlashtirish va yangi texnologiyalarning unumdorlikka ta'siri

Jadvaldan ko'rinadiki, samaradorlik turlarini bir-biridan ajratish metodologik jihatdan zarur. Masalan, korxona ishlab chiqarish hajmini oshirib, miqyos samaradorligini yaxshilashi mumkin, biroq xomashyo yo'qotishlari yoki energiya sig'imi oshsa, texnik samaradorlik pasayishi ehtimoli mavjud. Shuning uchun bitta ko'rsatkich asosida umumiy xulosa chiqarish metodologik xatoga olib kelishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Don mahsulotlari korxonalarida resurs samaradorligi ko'p o'lchovli iqtisodiy kategoriya bo'lib, uni faqat tannarx yoki alohida resurs sig'imi bilan ifodalash yetarli emas. Samaradorlik texnik, taqsimot, iqtisodiy, miqyos, dinamik va ekologik jihatlarining o'zaro bog'liqligida shakllanadi. Donni qabul qilish, saqlash, tozalash, konditsionerlash, maydalash, elash va qadoqlash bosqichlari turli resurs intensivligiga ega. Shu sababli korxona darajasidagi yakuniy ko'rsatkichlarni texnologik jarayonlar kesimidagi ko'rsatkichlar bilan to'ldirish zarur. Resurs samaradorligini baholashda DEA va SFA texnik samaradorlikni, Malmquist indeksi dinamik o'zgarishni, OEE uskunalar darajasidagi operatsion samaradorlikni, Cobb–Douglas funksiyasi esa ishlab chiqarish omillari ta'sirini aniqlashga xizmat qilishi mumkin. Integral indekslar esa ushbu natijalarni korxona darajasida umumlashtirish imkonini beradi. Resurs samaradorligini shakllantiruvchi omillarni texnologik, tashkiliy-boshqaruv, bozor, institutsional va raqamli-innovatsion guruhlariga ajratish korxonaning ichki va tashqi determinantlarini birgalikda tahlil qilish imkonini beradi. Don mahsulotlari korxonalarida resurs samaradorligini aylanma iqtisodiyot tamoyillari bilan bog'lash, xususan kepak, siniq don va boshqa qo'shimcha oqimlardan iqtisodiy qiymat yaratishni baholash metodologiyani takomillashtirishning istiqbolli yo'nalishi hisoblanadi. Kelgusidagi tadqiqotlarda taklif etilgan nazariy modelni OKMK yoki boshqa yirik sanoat korxonalarida emas, aynan don mahsulotlari korxonalarida ma'lumotlari asosida panel yoki korxonalararo DEA/SFA tahlili bilan empirik tekshirish maqsadga muvofiq. Bu nazariy xulosalarning statistik mustahkamligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Aigner D., Lovell C.A.K., Schmidt P. Formulation and Estimation of Stochastic Frontier Production Function Models // Journal of Econometrics. 1977. Vol. 6, No. 1. P. 21–37.
2. Banker R.D., Charnes A., Cooper W.W. Some Models for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in Data Envelopment Analysis // Management Science. 1984. Vol. 30, No. 9. P. 1078–1092.

3. Barney J. Firm Resources and Sustained Competitive Advantage // Journal of Management. 1991. Vol. 17, No. 1. P. 99–120.
4. Bain J.S. Barriers to New Competition. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1956.
5. Caves D.W., Christensen L.R., Diewert W.E. The Economic Theory of Index Numbers and the Measurement of Input, Output, and Productivity // Econometrica. 1982. Vol. 50, No. 6. P. 1393–1414.
6. Charnes A., Cooper W.W., Rhodes E. Measuring the Efficiency of Decision Making Units // European Journal of Operational Research. 1978. Vol. 2, No. 6. P. 429–444.
7. Farrell M.J. The Measurement of Productive Efficiency // Journal of the Royal Statistical Society. Series A. 1957. Vol. 120, No. 3. P. 253–281.
8. Koopmans T.C. An Analysis of Production as an Efficient Combination of Activities // Activity Analysis of Production and Allocation. New York: Wiley, 1951. P. 33–97.
9. Marshall A. Principles of Economics. London: Macmillan, 1890.
10. Nakajima S. Introduction to TPM: Total Productive Maintenance. Portland: Productivity Press, 1988.
11. Porter M.E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York: Free Press, 1985.
12. Priyadarshini P., Abhilash P.C. An empirical analysis of resource efficiency and circularity within the agri-food sector of India // Journal of Cleaner Production. 2023. Vol. 385. Article 135660. DOI: 10.1016/j.jclepro.2022.135660.
13. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. London, 1776.
14. Zisopoulos F.K., Overmars L., van der Goot A.J. A conceptual exergy-based framework for assessing, monitoring, and designing a resource efficient agri-food sector // Journal of Cleaner Production. 2017. Vol. 158. P. 38–50. DOI: 10.1016/j.jclepro.2017.04.160.
15. 17. Jonkman J., Castiglioni A., Akkerman R., van der Padt A. Improving resource efficiency in the food industry by using non-conventional intermediate products // Journal of Food Engineering. 2020. Vol. 287. Article 110198.
16. Abdivaliyev, S., Mutalov, S., Baymanova, M., Ubaydullayeva, G., & Aipova, I. (2026). EKSPORTNI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARINING DOLZARBLIGI. *MUHANDISLIK VA IQTISODIYOT*, 4(1).
17. Mutalov Sultonbek, Ismatova Diyora. (2026). "IMPROVING GREEN ACCOUNTING AND AUDITING IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT". Asian Journal of Multidisciplinary Research. <https://doi.org/10.5281/zenodo.20414535>
18. Ismatova Diyora, Mutalov Sultonbek,. (2026). "THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON ECONOMIC GROWTH: AN ECONOMETRIC ANALYSIS OF UZBEKISTAN". Asian Journal of Multidisciplinary Research. <https://doi.org/10.5281/zenodo.20414712>
19. Abdivaliyev , S., Mutalov , S., Baymanova , M., Ubaydullayeva , G., & Aipova , I. (2026). TASHQI SAVDODA EKSPORTNING MAKROIQTISODIY AHAMIYATI. *GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT*, 4(1). <https://doi.org/10.5281/zenodo.18268053>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 10/1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
